

॥ परस्परदेवो भव ॥

श्रीरंग सेवा

સંપાદક :

સ્નેહલ શાહ
મો. ૯૭૧૨૨ ૦૦૧૯૩

સહાયક :

પ્રદ્યુમ્ન પટેલ
મો. ૯૮૨૫૪ ૫૨૬૨૪

પ્રકાશક :

શ્રીરંગ હોસ્પિટલ
મેડિકેર
અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૬
ફોન : (૦૭૯) ૨૬૫૭ ૫૫૬૬/૭૭

મૂલ્ય : રંગભક્તિ**પત્રવ્યવહાર :**

સ્નેહલ શાહ
૧૩, શાહ કોલોની, બેસ્ટ હાઈસ્કૂલ સામે
ભૈરવનાથ રોડ, મણિનગર
અમદાવાદ-૩૮૦૦૨૮
ફોન : (૦૭૯) ૨૫૪૩૩૪૭૩
www.rangavadhoot.us, www.abhirang.org

ટાઈપસેટિંગ :

ચંદ્રકાંત પટેલ
કાર્યશિલ્પ, આર.ટી.ઓ. પાછળ
સુભાષભિજ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૨૭
મો. ૯૭૨૭૨ ૪૪૦૬૨

મુદ્રણ સંસ્કાર :

મુદ્રેશ પુરોહિત
સૂર્યા ઓફસેટ
આંબલી ગામ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૫૮
ફોન : (૦૨૭૧૭) ૨૩૦૧૧૨
E-mail : suryapress@gmail.com

અનુક્રમણિકા

- (૧) 'શ્રીગુરુચરિત્રકથામૃત'નો પુરસ્કાર
 - પૂ. શ્રીરંગ અવધૂત..... ૨
- (૨) આપણી ઉપાસના ખંડિત છે !
 - શ્રી પ્રેમ અવધૂત ૩-૪
- (૩) દત્તાવતાર શાશ્વત છે
 - શ્રી બાલ અવધૂત ૫
- (૪) કૃપામયી ભગવદ્ગીતા : ૨
 - શ્રી દ્વારકાદાસ ભટ્ટ ૬
- (૫) સાક્ષાત્કાર કિંવા આત્મદર્શન
 - શ્રી જમીયતરામ અધ્વર્યુ ૭
- (૬) પૂ.શ્રીરંગ અવધૂત જીવનયાત્રા-૨
 - શ્રી નવનીતભાઈ પાઠક ૮-૯
- (૭) શ્રી પ્રેમ અવધૂતજી : સેવાની મૂર્તિ
 - પ્રા. કુલીન ગ. ઉપાધ્યાય ૧૦-૧૧
- (૮) શ્રી નૃસિંહ સરસ્વતી મહારાજની લીલાનો પૂર્વસંબંધ
(ઈ.સ. ૧૩૭૮-૧૪૫૮)
 - શ્રી વાસુદેવ નંદુરબારકર..... ૧૨ થી ૧૪
- (૯) પૂ.શ્રીની દત્ત ઉપાસના
 - ડૉ. સિદ્ધાર્થ શુક્લ..... ૧૫
- (૧૦) શ્રીરંગ સેવાસદન
 - શ્રી પ્રદ્યુમ્ન પટેલ..... ૧૬

પોષ સુદ બીજ એ શ્રીમન્ નૃસિંહ સરસ્વતી મહારાજનો પ્રાગટ્ય દિન છે. એ નિમિત્તે પૂજ્ય શ્રીરંગ અવધૂતનો ક્રમાંક-૧નો અને શ્રી વાસુદેવ નંદુરબારકરનો ક્રમાંક ૮નો લેખ પ્રકાશિત કરાયો છે. વાચકોને ગમશે એવી શ્રદ્ધા છે.

● સંપાદક

(૧) 'શ્રીગુરુચરિત્રકથામૃત'નો પુરસ્કાર

● પૂ. શ્રીરંગ અવધૂત

મહારાષ્ટ્રમાં ભક્તોની કામનાઓ પૂર્ણ કરનારા કલ્પદ્રુમ તરીકે ઘેર ઘેર મશહૂર થયેલા શ્રીગુરુચરિત્ર ગ્રંથનાં વખાણ મારે કેવી રીતે કરવાં? અનેક વરસો સુધી હાડકાંને સૂકવી નાખી પોતે સંશોધિત કરેલાં ગુરુચરિત્ર સાથે જોડાયેલા પુરસ્કારમાં બધું કાંઈ છે, એ કરતાં વધુ હું શું લખવાનો? ગુરુચરિત્ર એ પવિત્ર ગ્રંથ ભારતીય વૈદિક સંસ્કૃતિનો એક નાનો સરખો ભંડાર જ છે. દત્તસંપ્રદાયવાળા તેને વેદતુલ્ય ગણે છે. તે એક સળંગ, સ્વયંસિદ્ધ મહામાલામંત્ર છે. એનો દરેક અધ્યાય માળાના મણકા સમાન હોઈ, દરેક ઓવી (કાવ્યપંક્તિ)માં અદ્ભુત મંત્ર સામર્થ્ય ભરેલું છે. મંત્રજપના પાળવા યોગ્ય પથ્યોનું પાલન કરી અમુક નિયમો મુજબ અનન્ય નિષ્ઠાથી એનાં અનુષ્ઠાન અને સપ્તાહનાં પારાયણ કરીને ઘણાંએ પોતાનું અને પોતાનાં સંબંધીઓનું આલોક તથા પરલોકનું કલ્યાણ સાધી લીધાનાં અનેક ઉદાહરણો છે. બીજા સંપ્રદાયવાળાઓ પણ અનિષ્ટ ટાળવા માટે તથા ઈષ્ટની પ્રાપ્તિ કાજે આ અસામાન્ય એવા ગ્રંથનું વારંવાર શરણું લે છે એમ જણાય છે.

પ્રાચીન ઋષિમુનિઓએ માનવીની સર્વાંગીણ ઉન્નતિ માટે ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એવા ચાર પુરુષાર્થ કહ્યા છે. અર્થ અને કામ સિવાય દુનિયાના સાંસારિક વહેવાર ચાલવા શક્ય નથી. પણ એ અર્થ, કામ બંને ધર્મમૂલક હોવા રહ્યા. ધન મેળવવામાં, તેના ઉપભોગમાં, વહેંચણીમાં ઈત્યાદિ દરેક બાબતમાં ધર્મનો એટલે કે નૈતિક મૂલ્યોનો વિચાર કરવો જોઈએ, નહિ તો સમાજમાં ચોરી, દરોડા, કાળાબજાર, લૂંટફાટ આદિ પ્રબળ બનશે અને સમાજની ગાડીને અસ્તવ્યસ્ત કરી નાંખશે. તે જ રીતે કામ પણ ધર્મમૂલક ન હોય તો

બલાતકાર, અપહરણ, ટી.બી. જેવા ભયંકર રોગ ઈત્યાદિનો ઉત્પાત ફેલાઈ સમાજનું સ્વાસ્થ્ય બગડશે. કાયદાની બીકના કરતાં ધર્મની પ્રીતિથી જ એમનું નિયંત્રણ ઠીક રીતે થાય છે. માટે જ ધર્મને પુરુષાર્થમાં પહેલું સ્થાન આપ્યું છે અને મોક્ષ એટલે કાયમની શાંતિ એવી સ્થૂળ વ્યાખ્યા કરીએ તો સમાજમાં અર્થ-કામનો ઉપભોગ વ્યવસ્થિત રીતે કરી શકાય તો શાંતિની મંજિલે પહોંચવામાં વાર ન લાગે. કારણ કે, સૂક્ષ્મ દષ્ટિએ જોઈએ તો દુનિયાની બધી તકરારો અર્થ-કામમાંથી જ પેદા થાય છે એમ જણાઈ આવશે. માટે જ, હમણાં ચાલુ રહેલી વિશ્વશાંતિની બીજી દોડધામ ના કરતાં બધા પુરુષાર્થનું મૂળ જે ધર્મ, તેનો પાયો મજબૂત કરવો જોઈએ અને પછી અર્થ-કામની આલીશાન ઈમારત ઊભી કરી ઉપર મોક્ષનો કળશ ચઢાવવો જોઈએ. તો જ વિશ્વશાંતિનું ધ્યેય સિદ્ધ થવામાં બહુ વાર નહિ લાગે.

આ સામાન્ય ધર્મનું વિશુદ્ધ અને રહસ્યમય વર્ણન ટૂંકમાં શ્રી ગુરુચરિત્રમાં કરેલું નજરે પડશે. એના મૂળમાં પરંપરાગત તપશ્ચર્યા અને અનન્યનિષ્ઠ સંકલ્પબળની જોડ હોવાથી તો ગ્રંથ આટલી અસામાન્ય માન્યતા પામ્યો છે.

પરંતુ આવા ગ્રંથમાં શું છે વારુ? ચારસો પાંચસો વરસ પહેલાં થઈ ગયેલા શ્રીસદ્ગુરુ શ્રીપાદવલ્લભ-શ્રીનૃસિંહ સરસ્વતી રૂપી દત્ત મહારાજની લૌકિક અને અલૌકિક સુમધુર લીલાઓનું વર્ણન, એમનું દિવ્ય, અદ્ભુત ચરિત્ર. ગુરુચરિત્ર એ શ્રીનો પરમ મંગળ અક્ષર દેહ છે. એના તરફ કેટલીય વાર જોઈએ તો પણ મનને સંતોષ નહિ થાય. એવો એ આસેચન વાડમય દેહ છે. આવી સુંદર મૂર્તિનો શિલ્પી છે શ્રીનો કૃપાપાત્ર, શ્રીની સેવામાં છેવટ સુધી તન અને મન ખર્ચાને પાણી ભરનારા

(અનુસંધાન પેજ નં. ૧૧ પર...)

(૨) આપણી ઉપાસના ખંડિત છે !

● શ્રી પ્રેમ અવધૂત

...મારા વિશે આ બધા મહાનુભાવો મોટી મોટી લાયકાતની વાતો કરે છે. પણ હું તો જ્ઞાનના દારિદ્ર્યમાં સબડતો છું. જેનાં ચરણમાં મને બેસવાનું મળ્યું - જેના સાંનિધ્યમાં હું સેવામાં જેની મને ખબર પણ નથી - એ આનંદના સાગરમાંથી આવતા કોઈ ઝરણાને ઝીલીને અહીં કંઈક પૂર્તિ કરું અને તે મારી અંગત પૂર્તિ થાય, તોય મારે મન ઘણું છે.

અહીંયાં આપ સૌ સુંદર કથાના શ્રવણમાં પડ્યા છો. કથામાં 'ક' અને 'થા' એમ બે અક્ષર છે. 'ક'નો અર્થ જ બ્રહ્મ થાય છે. "કં બ્રહ્મેતિ" એવો એક શ્લોક છે. બીજો અક્ષર છે 'થા'. એટલે કે તું બ્રહ્મ થા ! હે જીવ ! તારું અસલ સ્વરૂપ બ્રહ્મસ્વરૂપ છે. આમ 'ક' અને 'થા' એ બે અક્ષર જ આપણે વાગોળીએ, એને આત્મસાત્ કરીએ તો જીવમાંથી બ્રહ્મ છીએ જ !

પરમાત્માનું કોઈ એક જ નામ નક્કી નથી. કોઈ એક જ સ્વરૂપ નક્કી નથી. આપણા બધાંના હાથમાં જુદાં જુદાં વાસણો હોય જેવાં કે તપેલી, લોટો, પવાલું, રકાબી, ઘડો, જગ વગેરે વગેરે. આપણે બધાં જ સમુદ્રમાંથી પાણી ભરી લાવીએ તો જેણે જેવા આકારનું વાસણ લીધું હશે, તેવા જ આકારનું પાણી થઈ જશે. હવે એ પાણી પાછું મહાસાગરમાં નાખી દઈએ તો એ બધું એકાકાર થઈ ગયું.

બરાબર આ જ રીતે પરમાત્મામાં સર્વ વ્યાપેલ પરમ તત્ત્વમાં એટલે કે અપરિમિત ભાવમાં આપણે ભળી જવાનું છે - હાલના પરિમિતમાંથી છૂટી જવાનું છે.

આપણાં મન અને બુદ્ધિ એટલાં બધાં ભૌતિકતામાં રાચી ગયાં છે. એકાકાર થઈ ગયાં છે કે હાલ આપણું મન જે સ્થિતિમાં છે તે મન વડે કરીને આપણે અપરિમિતને પામી શકતાં નથી - સમજી શકતાં નથી - કલ્પનામાં પણ લઈ શકતાં નથી. એટલા માટે આ

વ્યાપેલા તત્ત્વની સાથે એકરૂપ થવા માટે કોઈ પણ એક નામ અને રૂપનો આશ્રય લેવો પડે છે. અવલંબન લેવું પડે છે. મૂળ હેતુ તો પરમ તત્ત્વની સાથે-વિશ્વચેતનાની સાથે-એકત્વ થવા માટેનો જ છે. વ્યક્તિચેતન્ય મટીને વિશ્વચેતનામાં ભળવું છે.

હવે જેણે જે નામરૂપને લીધું તે એમ સમજે કે આ જગતનાં બધાં જ નામરૂપ જેવાં કે રામ, કૃષ્ણ, દત્ત, હનુમાન, માતાજી, પાર્શ્વનાથ, પયગંબર, ઈસુ, અષો જરથુષ્ટ્ર, જીવોવાહ, બુદ્ધ, ઝંકાર કે જ્યોતિ જે કંઈ કહો તો બધાં એક જ અવતાર, બધાં એક જ મૂર્તિનું સ્વરૂપ છે. જો કોઈ એમ માને કે મને આ નામરૂપ ગમ્યું એ મારો ઉપાસ્ય દેવ છે તો એ બરાબર છે. પણ આપણે અહીં જ એક ભૂલ કરીએ છીએ.

આ ઉપાસનાને આપણે ખંડિત કરીએ છીએ. મારા ધનુષધારી રામ એ જ સાચા અને કૃષ્ણ ખોટા છે, દત્ત ખોટા છે, ઈસુ ખોટા છે. બીજા જે ઉપાસના કરે છે તે ખોટી છે. મૂળ વાત તો એ છે કે આ તો મારા મનના સંતોષ ખાતર મહાસાગરમાંથી કાઢેલો મારો મનગમતો એક આકાર છે. નામ મેં પસંદ કર્યું છે. આ નામરૂપ દ્વારા બહુરૂપી એવા અરૂપી સાથે એકરૂપ થવું છે એ વાત ભુલાઈ ગઈ છે.

એક એવી કલ્પના કરો કે પૃથ્વીથી આકાશ સુધી ભગવાનનું એક વિરાટ સ્વરૂપ છે અને એ વિરાટના જમણા હાથ પર રામજી બિરાજ્યા છે. ડાબા હાથ પર કૃષ્ણ છે. હૃદયમાં દત્ત છે, મસ્તકે માતાજી છે, પેટ પર ઈસુ છે, ખભા પર પયગંબર છે. એમ દરેક પંથના જે કંઈ અવતારો થયા હોય તે બધા જ આ વિભુ શરીરમાં એક એક જગ્યાએ મૂકી દીધા છે. હવે આપણને રામજી પર પ્રેમ છે એટલે રામજી જે હાથ પર બિરાજ્યા છે તે હાથની આપણે પૂજા કરીશું, સેવા કરીશું અને કૃષ્ણ,

દત્ત કે ઈસુ કે પયગંબર જે જગ્યાએ હશે તેને ધોકો મારીશું, કારણ કે આપણો રામજી જ સાચો અને બીજા કોઈ દેવ નહિ.

એક ઉદાહરણ વિચારીએ. એક બાપને બે દીકરા છે. સેવા માટે બંનેએ ડાબો જમણો પગ વહેંચી લીધા છે. હવે ડાબા પગની સેવા કરનાર ભાઈ દુકાને ગયો હોય તો જમણા પગની સેવા કરવાવાળો ભાઈ ડાબા પગને ધોકો મારે છે. બાપા બૂમો પાડે છે ! અલ્યા તમે ઝઘડો છો પણ બંને પગ મારા છે. બધાં જ અંગ મારાં છે. ઝગડો છો તમે પણ માર પડે છે તો મને, તેની તમને ખબર નથી.

આપણી જે ઉપાસના છે તેમાં આ ખંડિત ભાવ છે, એનાથી સઘળા બ્રહ્માંડોમાં વ્યાપેલ જે પરમાત્મા છે અને તમારા અંતરમાં બિરાજેલ તે જ પરમાત્માનું જીવભાવનું પરિમિત સ્વરૂપ જે છે તેને હસવું આવે છે કે આ મારા એક અંગની પૂજા કરે છે અને બીજા અંગને મારે છે - કાપે છે.

આખા જગતના બધા જ દેવતાઓ, બધી જ ઉપાસનાઓ એને જ પામવાનું એક સાધન છે. નામ અને રૂપ તો છેવટે સાધના પરિપક્વ થાય ત્યારે એની મેળે છૂટી જાય છે. નામ અને રૂપને ગ્રહણ કરીને અંતે તો આપણે પરિમિતમાં અપરિમિત સાથે એકતા પામવાની છે. આપણે જીવભાવમાંથી બ્રહ્મભાવમાં સ્થિત થવું છે. આપણી નકોડી બુદ્ધિ જે તત્ત્વનું આકલન કરી શકતી નથી, તેને એક આકાર આપી - આકાર વાટે નિરાકાર સાથે અભેદકાર થવું છે.

કોઈ મહારાજ રામજી વિશે સુંદર બોલતા હોય એટલે આપણને એમ થાય કે રામજી જ એવા દેવ છે કે જે ભવસાગરમાંથી આપણો ઉદ્ધાર કરશે. બીજા દિવસે કોઈ કૃષ્ણ કે ભૈરવ વિશે કહે, એટલે તમે એ દેવની પૂજા કરવા માંડશો. વળી, કોઈ ત્રીજો દત્ત કે હનુમાન વિશે કહે એટલે આપણે એમની પૂજા તરફ વળીએ.

આમ આપણું ઠેકાણું ન પડે અને બિચારા ભગવાનનું ઠેકાણું ન પડે.

તમને જે ગમે તે એક સ્વરૂપ અને નામમાં સ્થિર થાઓ. પૂજા બધા ભગવાનની થાય, નમસ્કાર બધા જ દેવતાઓને કરાય પણ અંતરમાં બિરાજમાન કરીને જ્યારે ધ્યાન ધરવાનું આવે ત્યારે એક જ સ્વરૂપની એકનિષ્ઠ ભાવે કલ્પના હૃદયમાં ઉતારો. તો એક દિવસ બહારનો ફોટો અંદર પ્રતિબિંબ પામીને આખા બ્રહ્માંડમાં વ્યાપી જશે.

જમીનમાંથી પાણી મેળવવું હોય તો બે-બે હાથના એકસો કૂવા કરો અને બબ્બે હાથ ખોદીને છોડી દો તો એવા એક લાખ કૂવા કરો તોપણ એ પાણી નહિ મેળવી શકો. તેના બદલે એક જ જગ્યાએ પચાસ હાથ ખોદીએ તો પાણી મેળવી શકીએ. તેમ વારંવાર બદલાતી ઉપાસના ફળતી નથી. એક જ દેવની ઉપાસના ફળે છે. આપણે હજી આવી એકનિષ્ઠાની ઉપાસનામાં આવ્યા જ નથી. જો એમ થશે તો કયાંય ભેદ-ખેદ કે દ્વેષ નહિ થાય.

અભેદભાવની ઉપાસના જ આપણને જીવમાંથી શિવમાં પરિવર્તિત કરે છે. આપણે વીસ પચીસ વર્ષની ઉંમરથી ઉપાસના શરૂ કરી હોય તોપણ એંશી કે નેવું વર્ષની ઉંમરેય નંખાઈ ગયેલા હોઈએ છીએ.

આપણને શાંતિ નથી, સુખ નથી, મુખ પર આનંદ નથી. આપણો કોઈ સહારો નથી. આપણી અસહાયક સ્થિતિ છે. આવું શા માટે હોય ? આપણને અનુભૂતિ થાય કે મારા ઈષ્ટદેવનું એકનિષ્ઠભાવથી ધ્યાન ધરું છું, મારામાં એ શક્તિ પ્રવેશી રહી છે. ગમે તેવો વિકટ - સારો માઠો પ્રસંગ હોય તો મારી પાછળ એ દિવ્યશક્તિ કામ કરી રહી છે, એવી ભાવના આપણામાં પ્રગટ થાય તો જ આપણી ઉપાસના બરાબર ગણાય.

પરમકૃપાળુ પરમાત્માના અમોઘ આશીર્વાદ આપણા બધા ઉપર ઊતરે તેવી પ્રાર્થના છે. □

(૩) દત્તાવતાર શાશ્વત છે

● શ્રી બાલ અવધૂત

ભગવાન વેદવ્યાસ વિરચિત શ્રીમદ્ ભાગવતમાં પરબ્રહ્મ પરમાત્માના વિવિધ અવતારોની કથા છે. એમાં ગુરુકાર્ય કરવાના સંકલ્પથી પ્રાદુર્ભૂત શાશ્વત અવતાર આદિગુરુ ભગવાન દત્તાત્રેયની પણ કથા છે. શ્રીગુરુલીલામૃતમાં ગુરુકાર્યરૂપ એની લીલાના અમૃતનો અગાધ સાગર લહેરાય છે.

દત્તાવતાર શાશ્વત એટલા માટે છે કે, ભગવાન દત્ત પ્રભુરૂપે ગુરુકાર્ય કરવાના, અર્થાત્ જ્ઞાન આપવાના કાર્ય સંકલ્પથી પ્રગટ થયા છે. ગુરુનું કાર્ય જ્ઞાન આપવાનું છે. અજ્ઞાનના ઊંડા અંધારેથી પ્રકાશ પડછાયાથી પર એવા પરમ તેજમાં લઈ જવા માટેનું છે; મૃત્યુમાંથી અમૃતમાં અર્થાત્ મૃત્યુ અને અમરત્વનાં દ્વંદ્વથી પર એવા કાયમના સુખમાં લઈ જવા માટેનું છે. સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થઈ ત્યારથી જ અજ્ઞાનનો પ્રવાહ શરૂ થયો છે અને એના અંત સુધી તે રહેવાનો છે. આ કારણે ગુરુનું કાર્ય પણ સૃષ્ટિના અંત સુધીનું છે. તેથી એ અવતાર શાશ્વત છે.

પરમાત્માના રામ-કૃષ્ણાદિ અવતારો કોઈ ને કોઈ આસુરી દૈત્યનો વધ કરી, ધર્મને ધારણ કરી, છિન્નભિન્ન થયેલ સમાજના નવનિર્માણ માટે થયા છે. આ કાર્યની સમાપ્તિ બાદ તે તે અવતારોએ પોતાની અવતારલીલા સંકેલી લીધી છે. જ્યારે દત્તાવતાર જગતમાં જ્ઞાન, પ્રેમ, અદ્વૈત, ત્યાગ વગેરે દેવત્વને પ્રગટ કરનારા, દૈવી કહેવાય તે ગુણોના ફેલાવા દ્વારા સમાજને ઊર્ધ્વ લઈ જવા માટે થયો છે. આ કાર્ય કાયમનું હોવાથી એને પરિપૂર્ણ કરવાના સંકલ્પથી પ્રાદુર્ભૂત દત્તપ્રભુના અવતારની સમાપ્તિનું વર્ણન નથી. ક્વચિત્ ગુપ્ત કે ક્વચિત્ પ્રગટ વિચરતા ભગવાન દત્ત અવધૂતની અન્ય અવતારી વિભૂતિઓના કાળને અનુરૂપ અવતાર સમાપ્તિનાં વર્ણન છે, જેમ કે : શ્રીપાદશ્રીવલ્લભ, શ્રીમન્ નૃસિંહ સરસ્વતી મહારાજ, માણિકપ્રભુ, શ્રીમદ્ વાસુદેવાનંદ સરસ્વતી સ્વામીજી મહારાજ વગેરે પણ સ્થૂળ શરીરને પોતાના આધિભૌતિક કહી શકાય તેવા

સ્વરૂપને ત્યજવા છતાં, તેઓ ભક્તોને તે તે રૂપે વિવિધ પ્રકારે દર્શન તો આપે જ છે. માત્ર કાળને અનુરૂપ થઈ શરીર ત્યજ્યું છે.

ભગવાન દત્તપ્રભુએ પ્રગટ કરેલી ગુરુ-શિષ્યની આ જ પરંપરામાં પ્રગટ થયેલ ભગવાન રંગાવધૂતે શ્રીગુરુલીલામૃતના ગ્રંથમાં ભક્તિરસે રસાયેલી એમની એટલે કે તેમના પોતાનાં જ પૂર્વે થઈ ગયેલાં સ્વરૂપોની જ્ઞાનગંભીર લીલાઓની કથા આલેખી છે.

અવતારી પુરુષોએ પોતાના ભક્તોને તારતાં, ધર્મને ધારણ કરી સમાજને ઊર્ધ્વગતિ આપતાં કરેલાં અલૌકિક કર્મોને જ લીલા કહેવામાં આવે છે.

‘દત્ત’ એ કંઈ જુદો દેવ નથી. રણછોડરાય ઋણમોચન કેવી રીતે કહેવાયો? કારણ કે એ આપણને આધ્યાત્મિક, આધિદૈવિક અને આધિભૌતિક - ત્રણે ઋણમાંથી છોડાવી નિત્યસુખરૂપ પોતાની પાસે લઈ પોતાનામાં સમાવે છે. જન્મમરણના ઋણમાંથી છોડાવવાની અતિ દુષ્પ્રાપ્ય કૃપા એ કરે છે. એ માટે જોઈતી શક્તિ, ભક્તિ અને મતિ આપે છે. આ બધું એ આપે છે તેથી એ દાતા-અર્થાત્ દત્ત કહેવાયો.

ત્રણે ગુણોથી બંધાયેલા સઘળા અનિત્ય વિષયોનો મોહ છોડે, ત્યારે જ એ ત્રિગુણાતીત બની, સર્વના આધાર એવા પરમાત્માને પામે, અને એમ પામે તો જ પેલા જન્મમરણના ઋણમાંથી છૂટે. સત્વ, રજસ અને તમસ એમ પરમાત્માની યોગમાયા પ્રકૃતિના ત્રણ ગુણો છે અને તેને અનુરૂપ સાત્ત્વિક, રાજસી અને તામસી એમ આપણા અહંકારના પણ ત્રણ ભેદ છે. પરમાત્માને પામવા આપણી વૃત્તિને સાત્ત્વિક કરવી રહી. સાત્ત્વિક ગુણમાં સુખ, શાંતિ, જ્ઞાન, પ્રકાશ, સ્થિરતા છે. છેવટે તો સોનાની બેડી જેવો સાત્ત્વિક અહંકાર પણ આપણને બાંધે છે. એટલે આખરે તો તેનાથી પણ મુક્ત થઈ ત્રિગુણાતીત થતાં સર્વત્ર પ્રભુ વિલસતો નજરે પડે છે. □

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાએ ભક્તિને સર્વશ્રેષ્ઠ માની છે. ગીતાની ભક્તિ ભેદભાવવાળી નથી, પરંતુ અદ્વૈત ભક્તિ છે. વાસ્તવિક રીતે જોઈએ તો જ્ઞાનમાં દ્વૈત છે અને ભક્તિમાં અદ્વૈત છે. કારણ કે જ્ઞાનમાં તો જડ-ચેતન, જીવ-જગત, શરીર-શરીરી, સત્-અસત્, પ્રકૃતિ-પુરુષ વગેરેનાં જોડકાં છે. પરંતુ ભક્તિમાં માત્ર એક જ ભગવાન છે - 'વાસુદેવઃ સર્વમ્' (૭/૧૮).

ગીતા પંડિતાઈની દૃષ્ટિએ નહિ પણ જીવનાં કલ્યાણની દૃષ્ટિએ કહેવામાં આવી છે. કોરી વિદ્વતા માટે તો ભગવાને અર્જુનને ફટકાર્યો છે. 'પ્રજ્ઞાવાદાંશ્ચ ભાષસે' (૨/૧૧). તેથી ગીતાને સમજવામાં માત્ર કલ્યાણની ઈચ્છા કામ આવે છે. ભક્તિથી જ જીવનું તુરત કલ્યાણ થાય છે.

ભગવાને (૬/૪૭માં) કહ્યું છે, 'મદ્ગતેનાન્તરાત્મા' અર્થાત્ તમે પોતાના અંતરાત્માને સર્વાત્મા સાથે મિલાવી દો અને 'શ્રદ્ધાવાન્ભજતે યો માં' પોતાની શ્રદ્ધારૂપી પુત્રીને ભગવાનના અનુગ્રહરૂપી પુત્ર સાથે લગ્ન કરાવી દો. જ્યાં તમારી શ્રદ્ધા અને ભગવાનના અનુગ્રહનો મેળ થશે ત્યાં ભગવદ્ રસ ઉત્પન્ન થશે અને જ્યારે ભગવદ્ રસની ઉત્પત્તિ થઈ જશે પછી તમને ભગવાનથી કોઈ વિમુખ કરી શકશે નહિ અને પછી જે તમારો આત્મા તે જ બધાંનો આત્મા છે એવો સર્વાત્મભાવ દૃઢ થતાં તમારી સામે સર્વરૂપ પરમાત્મા પ્રગટ થશે.

શ્રદ્ધાવાન કોણ છે? જેણે ભગવાનને જોયા નથી, આત્મસાક્ષાત્કાર કર્યો નથી અને યોગની સમાધિ લગાવી નથી પરંતુ તે જો શ્રદ્ધાવાન છે તો તે સૌથી શ્રેષ્ઠ છે તેથી ભગવાન કહે છે - 'શ્રદ્ધાના મત્પરમા ભક્તાસ્તેડતીવમે પ્રિયાઃ' (૧૨/૨૦) અર્થાત્ શ્રદ્ધાવાળો મારો પ્રિય ભક્ત છે.' આવા ભગવાનનાં વચનથી જ

શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે. માત્ર વિદ્વાનો કે બુદ્ધિમાનોથી દુનિયા ચાલતી નથી. દુનિયા ચાલે છે વિશ્વાસથી. તેથી જો ભગવાનનાં વચન પર વિશ્વાસ નહિ કરીએ તો ધર્મ ફલિત નહિ થાય.

ધર્મ : વચન પ્રધાન હોય છે. - સાંભળવાથી આચરણ થાય છે.

ભક્તિ : વક્તૃત્વ પ્રધાન છે. - શાસ્ત્રોના કથનથી જન્મે છે.

તત્ત્વબોધ : અનુભવ પ્રધાન છે. (અનુભૂતિ છે.)

જો અનુભવ ન હોય તો વક્તા ભલે બ્રહ્માજી હોય અને પ્રવચનમાં મંત્રોની ઝડી વરસાવી દે છતાં અજ્ઞાનનું આવરણ ભંગ નહિ થાય. વચનમાં શ્રદ્ધા જ ધર્મનું મૂળ છે. તો ભગવાન કહે છે કે શાસ્ત્રો પર શ્રદ્ધા રાખો. અરે શ્રદ્ધા વિના નાઈ પાસે જવાશે નહિ. તેની પાસે અસ્ત્રો છે અને માથું નીચું છે. ડોક્ટર પર શ્રદ્ધા કરીએ છીએ કે નહિ? તેથી ભગવાન કહે છે - આવો માણસ દુર્લભ છે જે અંતઃકરણને ઊજળું રાખવા માટે પ્રયત્ન કરે છે અર્થાત્ મારી શ્રદ્ધાપૂર્વક ભક્તિ કરે છે.

શ્રદ્ધા : કેટલીક વસ્તુઓ અદૃશ્ય હોય તેથી તેના અસ્તિત્વનો ઈન્કાર થઈ શકે નહિ. જેમ કે : ફૂલોની સુગંધ, શીતળ પવન, સૂર્યનું તેજ, આનંદની જેમ પરમાત્મા પણ અદૃશ્ય છે પરંતુ તેનું અસ્તિત્વ શંકાથી પર છે.

'પ્રાણીમાત્રમાં પરમાત્મા છે' એવા ગીતાનાં વાક્યો ગોખવાં અને જીવતા માણસને અદ્ભૂત ગણવા એ ભક્તનું લક્ષણ નથી. ધર્મની વાતો નહિ, ધર્મનું આચરણ મહત્ત્વનું છે. તેથી ભગવાને કહ્યું છે કે આવો ભક્ત 'અતીવ મે પ્રિયાઃ' (૧૨/૨૦) અર્થાત્ જે ઘણો શ્રદ્ધાળુ છે અને પરમાત્માને જ પોતાનું પરમ લક્ષ્ય માને છે તે મને - ઈશ્વરને બહુ પ્રિય લાગે છે. (ગીતા ગ્રંથોના આધારે) □

ગીતાના છઠ્ઠા અધ્યાયના ૨૮મા શ્લોકમાં શ્રીભગવાને કહ્યું છે કે યોગયુક્ત અંતઃકરણવાળો અને બધે સમદૃષ્ટિવાળો મનુષ્ય આત્માને સર્વભૂતોમાં રહેલો જુએ છે. તો પછી ૩૦મા શ્લોકમાં ઉમેર્યું છે કે જે મને બધે જુએ છે અને બધું મારામાં જુએ છે, તેને હું અદૃશ્ય રહેતો નથી અને તે મને અદૃશ્ય રહેતો નથી.

સાક્ષાત્કારની સાદી, સરળ અને સમજી શકાય એવી ટૂંકી વ્યાખ્યા શ્રીભગવાને આપતાં જણાવ્યું છે કે પ્રાણીમાત્રમાં પરમ તત્ત્વને અને પરમ તત્ત્વમાં પ્રાણીમાત્રને જે જુએ છે, તેને આત્મદર્શન થયું છે એમ કહેવું યોગ્ય છે. પણ મન અને વાસનાના બે અંતરાયો યોગદૃષ્ટિની આડે આવે છે.

તત્ત્વદર્શી મહાનુભાવો મનોજય અને વાસનાક્ષય ઉપર જ ભાર મૂકે છે. વાસના જ સંસારવૃક્ષનું બીજ છે. એ વાસના જ ફૂલીફાલીને જીવના જન્મમરણનું કારણ બને છે. આમ વાસના જ કારણશરીર છે. આ કારણશરીર ન હોય તો સૂક્ષ્મ અને સ્થૂળ શરીરનો સંભવ જ નથી.

મનુષ્યનો અંતકાળ આવે ત્યારે જે વાસનાઓ એને ચોપાસથી ઘેરી વળી હોય છે, તે વાસનાઓને અનુરૂપ તેને બીજું નવું શરીર પ્રાપ્ત થાય છે અને તે શરીરમાં રહીને જીવ એ અધૂરી વાસનાઓને ભોગવે છે. એમ ઉત્તરોત્તર અંતસમયની વાસનાઓના વનમાં જીવ અટવાતો રહે છે.

શ્રીકૃષ્ણભગવાને ગીતાના આઠમા અધ્યાયના છઠ્ઠા શ્લોકમાં અર્જુનને કહ્યું છે કે “કૌંતેય ! અંતકાળે જે જે પદાર્થો યાદ કરતો મનુષ્ય શરીર છોડે છે, તેને જ તે પામે છે, કેમ કે તે હંમેશ તે જ ‘પદાર્થની ભાવનાવાળો’ હોય છે. આ કારણસર જેને જન્મમૃત્યુના

બંધનમાંથી મુક્ત થવાની અભિલાષા હોય તેણે તો એ વાસનાનો ક્ષય કરવો જ રહ્યો.”

વાસનાના ક્ષય માટે શાસ્ત્રોએ અનેક સાધનો વર્ણવ્યાં છે, પણ શ્રીભગવાને તો વાસનાક્ષય માટેનું અમોઘ સાધન અર્જુનને કહ્યું તે એ છે કે “સર્વકાળે તું મારું સ્મરણ કર અને યુદ્ધ કર”. ભગવાનનું સતત સ્મરણ કરવાથી અંતકાળે પણ તેને ભગવાનનું જ સ્મરણ થાય છે અને તે સ્મરણ જ તેને સહાયક બને છે. આમ “અંતકાળે જે મારું જ સ્મરણ કરતો શરીરને છોડી જાય છે, તે મારા જ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત થાય છે એમાં સંશય નથી. (ગીતા - ૮/૫).” પુનર્જન્મથી મુક્ત થઈ એ પરમ તત્ત્વમાં સમાઈ જાય છે અને તેથી જ વાસનાક્ષય માટે ભગવાનના સ્મરણ જેવું સાદું, સરળ અને છતાં અમોઘ સાધન બીજું કાંઈ નથી.

“ઓમ્” (ૐ)નો એકાક્ષર પ્રણવ એ બ્રહ્મનું પ્રતીક છે. તેના જ જપ કરતાં તે દ્વારા શ્રીભગવાનનું અનુસ્મરણ પ્રત્યેક પળે, પ્રત્યેક શ્વાસે, ડગલે ને પગલે, પ્રત્યેક કાર્ય કરતાં તે પરમ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે. પરિણામ એ આવે છે કે વાસનાનો ઉદય જ થતો નથી. મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર એ ભગવાનના અનુસ્મરણમાં કેંદ્રિત થતાં વિષયોનું સ્મરણ કે ચિંતન થતું જ નથી. એટલે વાસનાક્ષય દ્વારા પરમ ગતિ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

જ્યાં સુધી વાસનાનો નિઃશેષ ક્ષય થતો નથી ત્યાં સુધી ચિત્તના વિકારોનો લોપ થતો નથી. જ્યાં સુધી ચિત્ત વિકૃત છે ત્યાં સુધી તત્ત્વદર્શનનો સંભવ જ નથી. જ્યારે ભૂતમાત્રમાં ભગવત્ ભાવ જાગ્રત થાય ત્યારે તે યોગયુક્ત આત્માની દૃષ્ટિમાં આત્મદર્શન-અભેદભાવે વિશ્વને જોવાની દૃષ્ટિ આવે અને એવી અભેદ દૃષ્ટિએ સર્વત્ર પોતાને જ અનુભવે એ જ આત્મદર્શન.

(અનુસંધાન પેજ નં. ૯ પર...)

(ગતાંકથી ચાલુ...)

(પૂજ્ય શ્રી રંગઅવધૂતની જીવનયાત્રા અને કેટલાક પ્રસંગોની વિગત ગતાંકમાં પ્રકાશિત થયેલ છે. શ્રી નવનીતભાઈના એ લખાણનો શેષ ભાગ અત્રે પ્રકાશિત કરીએ છીએ. - સંપાદક)

(૮) નડિયાદનાં ગ્લોબ સિનેમાવાળા કાશીબહેનના પતિને આપેલું વચન પાળવા તેઓ આફ્રિકા ગયેલા. સાથે શ્રી ભાલભાઈ (બાલ અવધૂતજી), નટવરભાઈ શાસ્ત્રી અને શ્રી ભગતજી હતા. ત્યાંના રોકાણ દરમિયાન કેટલાંયે પૂજનો-પધરામણીઓ થયાં. ભક્તોએ ભેટમાં વસ્ત્રો આપ્યાં. પૂ.શ્રીને પૈસા તો અર્પણ થતા નહિ. અર્પણ થયેલાં બધાં જ વસ્ત્રો - વસ્તુઓ ત્યાંના ગરીબોને વહેંચી દીધાં. ત્યાંના વતનીઓની શાળાઓમાં પણ ઘણા ભક્તો મારફતે ભેટો અપાવી. ત્યાંના જાણીતા અખબારે લખ્યું : 'હિંદુસ્તાનમાંથી આવેલા આ પહેલા જ સંત છે જે પોતાની પાસે કાંઈ ન રાખતાં વહેંચાવી દે છે. પૈસાને તો અડકતા પણ નથી.' પૂ.શ્રી પરત આવવા નીકળ્યા. એરપોર્ટ પર ઘણા ભક્તો આવેલા. દરેક વીનવે કે પ્રભુ કાંઈ તો સાથે લઈ જાવ. અમારી યાદગીરી રહે અને પૂ.શ્રીએ કહ્યું, હિંદુસ્તાનમાં બધું જ છે - મળે છે - પણ તમારા દેશ જેવા આસ્ફાલ્ટના, સિમેન્ટ કોંક્રિટના રોડ નથી. બને તો થોડા રોડ આપો.

(૯) વડોદરા મહારાષ્ટ્રિયન બ્રાહ્મણ-કુટુંબની દીકરી. સંજોગોવશાત્ મુસ્લિમ યુવક સાથે ભાગી જઈ નિકાહ પઢ્યા. સગર્ભા થઈ અને મુસ્લિમ સાથેથી

છૂટા પડવું પડ્યું. કોઈ રસ્તો ન હતો. આપઘાત કરવાનું નક્કી કર્યું. મનમાં વિચાર આવ્યો નારેશ્વર જાઉં. પૂ.શ્રીનાં દર્શન કરી, હકીકત કહી ત્યાં આપઘાત કરીશ. નારેશ્વર આવી રડતાં રડતાં બધું જણાવ્યું અને આપઘાતનું પણ કહ્યું. પૂ.શ્રીએ કહ્યું સારું - બે ત્રણ દિવસ થોડી રાહ જો અને દીકરી ત્યાં જ રોકાઈ. આ તરફ બીજે દિવસે પૂ.શ્રીના આશીર્વાદની સહાયથી અમેરિકા ગયેલ એક યુવક દર્શને આવ્યો. પોતાની વાત કહી. સારું ભણ્યો - સારી નોકરી - ધંધો મળ્યો - સારું કમાયો - હવે આપનાં દર્શને આવ્યો છું. આ પછી લગ્ન કરી પરત જઈશ. પૂ.શ્રીએ પેલી દીકરીની બધી હકીકત કહી. પછી પૂછ્યું, 'બોલ તું આ દીકરી સાથે લગ્ન કરીશ?' પેલા ભક્તે કહ્યું, તમે તો મારા ભગવાનો છો. આપ કહેશો તે બધું જ કરીશ. દીકરીને બોલાવી. પૂ.શ્રીની હાજરીમાં મળ્યાં અને દીકરીને પેલો યુવક લઈ ગયો. લગ્ન કર્યાં અને બંને અમેરિકા ગયાં. પૂ.શ્રી આવા હતા.

(૧૦) નારેશ્વરનું ટ્રસ્ટ બનાવવામાં આવ્યું. ભક્તોએ પૂ.શ્રીને આગ્રહ કરી ટ્રસ્ટના અધ્યક્ષ થવા વિનંતી કરી. પૂ.શ્રીએ ચોખ્ખી ના પાડી દીધી. ટ્રસ્ટમાં કોઈ પણ સ્થળે મારું નામ ન આવે. હું જ્યાં જઈશ ત્યાં નારેશ્વર જ છે. નારેશ્વર છે એટલે હું છું એવું નથી. આવી નિસ્પૃહતા.

(૧૧) પૂ.શ્રી ગાંધીઆશ્રમ સાબરમતીમાં હતા ત્યારે આશ્રમ તરફથી પેપર-અખબાર બહાર પડતું. સ્વામી આનંદ વ્યવસ્થા કરતા હતા.

અમદાવાદના ભક્ત (પૂ.ગાંધીજીના) યુવાનો વહેલી સવારે આવે. અખબારની પ્રતો લઈને શહેરમાં જાય. તે વેચીને પરત આવે - પૈસા આપે, અને પછી ઘેર જઈ પોતાનું કામ કરે. સ્વામી આનંદે આ કામ પાંડુરંગને સોંપ્યું. 'સવારે નકલો ગણીને આપવાની - પરત આવે ત્યારે પૈસા ગણીને લેવાના.' પાંડુરંગ સવારમાં નકલો મૂકી દે. યુવાનો લઈ જાય. પરત આવે ત્યારે એક ડબ્બો રાખેલો. પૈસા અંદર મૂકી દે. સ્વામી આનંદે આ જાણ્યું અને પાંડુરંગને કહ્યું આ બરાબર નથી. વ્યવહાર અને સિદ્ધાંત અલગ છે. પાંડુરંગે નમ્રતાથી કહ્યું કે યુવાનો વહેલા ઊઠે છે, આવે છે, ચાલતા જાય છે, વેચીને પાછા આવે છે. આપણી પાસેથી શું લે છે? આપણે શું આપીએ છીએ? સેવા કરનાર પર પણ અવિશ્વાસ? અને પાંડુરંગે વહીવટ છોડી દીધો.

(૧૨) દ્વારકાપીઠના પૂ.શ્રી શંકરાચાર્યજી અભિનવ સચ્ચિદાનંદ તીર્થ નારેશ્વર પધારેલા. પૂ.શ્રી તેમનાં ચરણોમાં બેઠેલા. અમદાવાદના ઈશ્વરભાઈ ભગત અને ભાદરણના શંકરભાઈને સેવામાં રાખેલા. પૂ. શંકરાચાર્યજી ખૂબ જ પ્રસન્ન થયેલા. આ જ અનુસંધાને પૂ.બાપજીની પ્રતિમાનું અનાવરણ સરખેજમાં પૂ. શંકરાચાર્યજીના વરદ હસ્તે પૂ.શ્રી હયાત હતા અને થયેલું. આવું કદી બન્યું નથી. સાંભળ્યું નથી. મુ. ધીરુભાઈ અનાવરણમાં હાજર રહ્યા હતા.

(૧૩) પૂ. બાપજી રુકમાબાને સુપ્રીમ કોર્ટ માનતા. તેમની આજ્ઞા કદી ઉલ્લંઘતા નહિ. તેમની બધી જ ઈચ્છાઓ પૂર્ણ કરતા. અલબત્ત, માજીને ઈચ્છાઓ થતી જ નહિ. આમ છતાં તેમણે

સૂચવેલાં ઘણાં કાર્યો (યાદી મોટી થાય) કર્યાં છે. અનિચ્છાએ પણ પાદુકાજી પૂજન માટે આપેલા.

□

(પેજ નં. ૭ પરથી ચાલુ...)

જ્યાં સુધી જીવદશા છે ત્યાં સુધી અલંકાર દૃષ્ટિ છે. જ્યારે બ્રહ્મદશા પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે એ જ અલંકાર દૃષ્ટિ સુવર્ણ દૃષ્ટિ બને છે. અલંકાર દૃષ્ટિમાંથી સુવર્ણદૃષ્ટિ થવી એ જ દૃષ્ટિ પરિવર્તન છે. આપણે જેને વિવિધ અલંકારો તરીકે જોઈએ છીએ અને સુવર્ણકાર - સોની સુવર્ણની દૃષ્ટિએ જુએ છે, તે જ રીતે આપણી સમક્ષ જે સંસાર છે તેને આપણે પ્રપંચ તરીકે નિહાળીએ છીએ જ્યારે બ્રહ્મદ્રષ્ટા તે જ પ્રપંચને બ્રહ્મ તરીકે નિહાળે છે. વસ્તુ એક જ છે પણ જોવાનો દૃષ્ટિકોણ જ ભિન્ન છે.

આપણે 'વસ્ત્ર'નો દાખલો લઈએ. આપણે જેને 'વસ્ત્ર' કહીએ છીએ તેને વણકર સૂતર કે તંતુ કહે છે. તંતુ વિના વસ્ત્રનું અસ્તિત્વ જ નથી. વસ્ત્ર એટલે જ ઓતપ્રોત તંતુ. વસ્ત્રમાં વાણો પણ તંતુ છે અને તાણો પણ તંતુ છે. વસ્ત્રને જોનાર આ વાત જાણે છે પણ તેનું જ્ઞાન સુષુપ્ત અવસ્થામાં છે. વણકર વસ્ત્રમાં વાણાતાણા જ જોશે.

આમ, આત્મસાક્ષાત્કાર - આત્મદર્શન તો સર્વના અનુભવની વાત છે, પણ માત્ર દૃષ્ટિભેદના કારણે જ આપણે સાક્ષાત્કાર કે તત્ત્વદર્શન કરવા દોડીએ છીએ. દેશ, કાળ કે પરિસ્થિતિથી એ અપરિચ્છિન્ન હોઈ તેની પ્રતીક્ષા કરવાની હોતી નથી. દૃષ્ટિભેદના કારણે મૃગજળની ભ્રમણામાં આપણે તેને પ્રાપ્ત કરવા માટે હરણફાળ ભરીએ છીએ. અંતે આપણે થાકીએ છીએ અને મૃત્યુને વરીએ છીએ. શરીર મરે છે પણ આત્મા જેની આપણે દૂર છે એવી કલ્પના કરી છે, તે આપણને દર્શન આપતો નથી. કારણ કે આપણે આત્મસ્વરૂપને સમજ્યા નથી.

□

(૭) શ્રી પ્રેમ અવધૂતજી : સેવાની મૂર્તિ

● પ્રા. કુલીન ગ. ઉપાધ્યાય

સેવા એ પ્રેમનું બાહ્ય સ્વરૂપ છે એવું કહેવા પાછળનો આશય એ છે કે જેને માટે આપણને નિર્મળ પ્રેમ હોય, નિર્વ્યાજ પ્રેમ હોય તેની જ આપણે સાચા અર્થમાં સેવા કરી શકીએ. સેવા કરવાનું કાર્ય અતિ કઠોર છે. 'સેવાધર્મ તે પરમ કઠોર' એવું તુલસીદાસજી કહે છે. સેવાધર્મ પરમ ગહન છે અને યોગીજનોને પણ અગમ્ય છે એવું જણાવતો ભર્તૃહરિનો શ્લોક જાણવા જેવો છે.

**મૌનાન્મૂકઃ પ્રવચનપટુર્વાતુલો જલ્પકોવા
ધૃષ્ટઃ પાર્શ્વે વસતિ ચ સદા દૂરતશ્ચા પ્રગલ્ભઃ ।
ક્ષાન્ત્યા ભીરૂર્ચદિ ન સહતે પ્રાયશો નાભિજાતઃ
સેવાધર્મો પરમ ગહનો યોગિનામપ્યગમ્ય ॥**

સેવક જો મૌન રહે તો મૂંગો છે, વાક્યાતુર્ય હોય તો વાતગરો છે. પાસે ઊભો રહે તો ઠોચા જેવો છે, દૂર રહે તો કાચી બુદ્ધિનો છે, ક્ષમાશીલ હોય તો ડરપોક-બીકણ છે, સહનશીલ ન હોય તો બીનખાનદાની છે એમ દરેક વાતમાં લોકો દોષ શોધે છે. ખરેખર ! સેવાધર્મ પરમ ગહન છે અને યોગીઓને પણ અગમ્ય છે.

પૂ. પ્રેમ અવધૂતજીમાં પ્રાણીમાત્ર પ્રત્યે સેવાભાવ રહેતો. ગામમાંથી કુટિર જતાં રસ્તામાં ગધેડાને ચાંચ મારી દુઃખી કરતા કાગડા જોયા. ગધેડાની પીઠ ઉપર ચાંદું હતું. ચાંચ મારી મારીને કાગડાએ એની દશા બૂરી કરી હતી. આ દૃશ્ય જોઈ પૂ. પ્રેમ અવધૂતજી (ત્યારના બચુભાઈ) ઘરે ગયા. રેસિંગની સામગ્રી લાવ્યા. ગધેડાને મલમપટ્ટી લગાવી, પાટો બાંધી કાગડાના ત્રાસથી મુક્ત કર્યો. ગામડાના ભલાભોળા માનવીમાં આમ પણ સેવાવૃત્તિ હોય જ છે અને પૂર્વજન્મનું પુણ્યનું ભાથું લઈને આવેલા બચુભાઈને તો માતા પિતા પાસેથી પણ સેવાના સંસ્કારો મળ્યા હતા.

બચુભાઈમાંથી પૂ. પ્રેમ અવધૂતજી થયા એ પણ સેવાવૃત્તિને કારણે જ. ગુરુમહારાજની કરેલી સૂક્ષ્મદૃષ્ટિ અને સૂક્ષ્મ સૂઝભરી સેવાથી ગુરુ મહારાજ પ્રસન્ન થયાં અને ગુરુમહારાજે એમની દિવ્યતાને વધારી. કિં કિં ન સાધયતિ કલ્પલતૈવ સેવા । કલ્પલતારૂપ સેવાથી શું ન સાધી શકાય ?

પ.પૂ. રંગ અવધૂત મહારાજને ઉધરસ-ખાંસી થયેલી. કફ પણ ખરો. ખાંસી આવે અને કફ નીકળે તે એક તગારામાં મૂકેલી - રેતીમાં કાઢે અને પછી એના પર રેતી વાળી દે. પૂ. બાપજી માટે પિચકદાની હોય તો કેવું સારું ? નારેશ્વરથી લીંચ જતાં અમદાવાદ ઊતરી ત્રણ દરવાજાથી પિચકદાની, એલ્યુમિનિયમનું ટમલર વગેરે લીધું. લઈને ગયા ST સ્ટેન્ડે. નારેશ્વર જતા એક ભક્ત સાથે મોકલી આપ્યું. બીજે દિવસે જગજીવનરામ માસ્તરે તગારું ખસેડી પિચકદાની મૂકી. પૂ. શ્રી ખૂબ રાજી થયા. માસ્તરકાકાને પૂછ્યું કે આ કોણ લાવ્યું ? માસ્તરકાકાએ બચુભાઈનું નામ દીધું. પૂ. શ્રી એટલું જ બોલ્યા કે હવે કોઈ ચાંદીની પિચકદાની લાવે તોપણ આને ખસેડવાની નહિ.

નારેશ્વરમાં પૂ. શ્રીને બપોરે જાજરૂ જતા જોયા. જાજરૂ પતાવ્યા પછી પૂ. શ્રી પાછા ફર્યા. બચુભાઈએ જાજરૂની વ્યવસ્થા જોઈ. એક જગ્યાએ બે-બે ઈંટ મૂકેલી. બીજે દિવસે માસ્તરકાકાની રજા લઈ બે ત્રણ જગ્યાએ બે બે ઈંટો મૂકી. પૂ. શ્રીના જાજરૂ જવાના સમયના અર્ધો કલાક પહેલા બે ત્રણ જગ્યાએ અગરબત્તી મૂકી. પૂ. શ્રીએ જ્યારે જોયું ત્યારે બચુભાઈની સેવા અંગેની સૂક્ષ્મ સૂઝ પ્રત્યે સદ્ભાવ જાગ્યો. પૂ. શ્રી પ્રત્યેના અનન્ય પ્રેમને કારણે સતત પૂ. બાપજીનું ચિંતન અને પૂ. બાપજી માટે શું કરું એ વિચાર્યા કરે.

પૂ. બાપજીની આંખની રેટિનાને નુકસાન થયું હતું તેથી રાત્રે લાઈટનો સીધો પ્રકાશ અનુકૂળ જણાતો નહિ. તેથી રાત્રે પણ ગોગલ્સ પહેરતા. પૂ. બાપજીનો લીંચમાં મુકામ થયો ત્યારે રૂમમાં પ્રકાશ પથરાય પણ પૂ. બાપજીની આંખ પર પ્રકાશ ન આવે એ હેતુથી પાટની નીચે લાઈટની વ્યવસ્થા કરી. પૂ. શ્રીએ આ જોયું ત્યારે સેવાની સૂઝ-સમજ પ્રત્યે રાજીપો અનુભવ્યો અને નજીકના ભક્તોને બતાવ્યું પણ ખરું.

પૂ. બાપજીનો લીંચમાં મુકામ હતો. બપોરે ભિક્ષા કર્યા પછી દર્શન બંધ રહેતાં. પૂ. શ્રી આરામ કરતા. બહારગામથી આવતાં કોઈ કોઈ ભક્ત પૂ. શ્રીનાં દર્શન કર્યા પછી જ પાણી પીવાનું કે ખાવાનું વ્રત રાખતા. આવા ભક્તોને દર્શન થઈ શકે અને છતાં પૂ. શ્રીને ખલેલ ન પહોંચે એવી બારીમાં વ્યવસ્થા કરેલી. પૂ. શ્રીની શિસ્ત જળવાય અને ભક્તનો નિયમ પણ જળવાય.

આવી બધી દૃષ્ટિ કેવી રીતે આવતી હશે ? સામી વ્યક્તિ પ્રત્યેનો નિર્મળ પ્રેમ, સાત્ત્વિક ચિંતન અને તેને કોઈ તકલીફ ન પડે એવી ભાવનામાંથી આ દૃષ્ટિ મળતી હતી.

એમની આવી સૂઝસમજ ભરી સેવાદૃષ્ટિથી અતિ સંતુષ્ટ થયેલા ગુરુમહારાજે બચુભાઈ પર કૃપાની અમી-વૃષ્ટિ કરી અને એમનું બચુભાઈમાંથી પ્રેમ અવધૂતજીમાં રૂપાંતર કર્યું. બચુભાઈ પણ રાતદિવસ ગુરુમહારાજના ચિંતનમાં જ ડૂબેલા રહેતા. કીટ-ભ્રમર ન્યાયે એમનામાં પૂ. શ્રીનું દેવત્વ લોકોએ અનુભવ્યું.

કૃષ્ણ કૃષ્ણ કરતાં થઈ ગોપી કૃષ્ણ સ્વરૂપ,
ગુરુ ગુરુ કરતાં શિષ્યનું રહે ન પૂર્વસ્વરૂપ.
(શ્રીગુ.લી.અ. ૧૦૬ દો. ૨)

આવી સેવા વૃત્તિ કેવળ ગુરુમહારાજ પ્રત્યે જ હતી એવું નહિ. ગુરુમહારાજના સેવકોની સેવા કરવા પાછળ પણ આ જ ભાવ હતો. પૂ. પ્રેમ અવધૂતજી

માનતા કે ગુરુમહારાજની સેવા કરનારા સેવકની કરેલી સેવા એ ગુરુમહારાજની જ સેવા છે. આવી સેવાવૃત્તિથી પૂ. બાપજી ખૂબ રાજી થયા.

પૂ. બાપજીએ લીંચને મિનિ નારેશ્વર કહ્યું. મોરટકા પૂ. માજીની ઉત્તરક્રિયા કરીને, નૈમિષારણ્યમાં અનુષ્ઠાન કરીને બ્રહ્માવર્તથી લીંચ આવતી વખતે ટ્રેનમાં સેવામાં રહેલા મુ. ડો. રતિલાલ પંડ્યાના પ્રશ્નના જવાબમાં પૂ. શ્રીએ કહ્યું હતું કે, “હજી, દેહ છોડવા અંગે વિચાર્યું નથી પરંતુ ગુજરાતમાં દેહ છોડીશ તો લીંચમાં છોડીશ.”

સેવાવૃત્તિનું આ ફળ એ જ સેવાને કલ્પલતા ઠેરવે છે. સેવા દ્વારા સેવક સચ્ચિદાનંદ બને છે. □

(પેજ નં. ૨ પરથી ચાલુ...)

ભક્ત શિરોમણિ એવા સાયંદેવના પૌત્રનો પૌત્ર સરસ્વતી ગંગાધર. છ સાત પેઢી સુધી સતત અનન્ય ગુરુભક્તિના સંસ્કાર વડે અંદર બહારથી નખશિખાંત (નખથી મસ્તક સુધી) ગુરુમય બનેલા આ ગુરુભક્તની કૃતિમાં એ આખોયે પુણ્યસંચય સંગ્રહાયેલો છે. એથી જ આ ગ્રંથનું શ્રદ્ધાપૂર્વક સેવન કરનારા એટલે કે તેનું વિધિ પ્રમાણે પારાયણ કરનારા હૃદયમાં તે પુણ્ય સંસાર દાખલ થાય છે અને એથી ઈષ્ટ પ્રાપ્તિમાં આડે આવનારા એમના અનિષ્ટ પાપસંસ્કાર બળી જઈ આત્મશ્રેય પ્રાપ્ત થાય છે. દુનિયામાં મનુષ્યમાત્રની બધી પ્રવૃત્તિ, બધી દોડધામ સુખને માટે હોય છે. પણ જેમ જેમ તે સુખની પાછળ વધુ ને વધુ દોડતો રહે છે, તેમ તેમ તે સુખ તેને છેતરીને ક્ષિતિજની જેમ એનાથી દૂર દૂર દોડે છે અને કદાચ થોડું ઘણું હાથમાં આવે તોય તે કેટલું ? ‘સુખ જોતાં જવના દાણા જેટલું ! પણ દુઃખ તો પર્વત જેવડું.’ ઓલામાંથી ચૂલામાં પડવા જેવું થાય ! (કમશઃ)

‘અમર આદેશ’, પમી આવૃત્તિ. પૂ. ૧૪૮/૧૪૯

□

(૮) શ્રી નૃસિંહ સરસ્વતી મહારાજની લીલાનો પૂર્વસંબંધ

(ઈ.સ. ૧૩૭૮-૧૪૫૮) : ભાગ-૧

● વાસુદેવ દત્તાત્રેય નંદુરબારકર

પોષ સુદ બીજ એ નૃસિંહ સરસ્વતી સ્વામીનો પ્રાગટ્ય દિવસ છે. તેમનું જન્મનું નામ નરહરિ રાખવામાં આવ્યું. તેમણે અનેક દિવ્ય લીલાઓ કરી. તેમની ઘણી લીલાનો પૂર્વાર્ધ તેમના જ પૂર્વાવતાર શ્રીપાદશ્રીવલ્લભની લીલા સાથે જોડાયેલી છે. તે જ પ્રમાણે તેમની કેટલીક લીલા તેમના પશ્ચાદ્ અવતાર શ્રી વાસુદેવાનંદ સરસ્વતીની જીવલીલામાં પરિપૂર્ણ થતી દેખાય છે. શ્રીપાદવલ્લભની લીલાનો પૂર્વાર્ધ પણ શ્રી દત્તાત્રેયની લીલા સાથે સંકળાયેલ છે. આ દૃષ્ટિથી આપણો મુખ્યદેવ (દત્તાત્રેય) અને તેમના ત્રણ અવતારની લીલાનો આનંદ લઈશું.

શ્રીદત્તાત્રેય ભગવાન :

કૃતયુગમાં શ્રીદત્ત ભગવાને અનેક લીલા કરી. વિષ્ણુદત્ત નામના બ્રાહ્મણના ઘેર બ્રહ્મરાક્ષસના કહેવાથી શ્રાદ્ધભોજન માટે શ્રીદત્ત પધાર્યા. અગ્નિનારાયણ અને સૂર્યદેવતા પણ માનવરૂપ ધારણ કરી શ્રાદ્ધના બ્રાહ્મણ તરીકે પધાર્યા. ભોજન આરોગી બ્રહ્મરાક્ષસને મુક્તિ આપી. વિષ્ણુદત્ત ધારત તો શ્રીદત્ત ભગવાન પાસે અનેક વરદાનો માગી શકત પરંતુ તે અને તેની પત્નીએ દત્તદર્શન સિવાય કશું ન માગ્યું. આ નિસ્પૃહતા દત્ત ભગવાનને ગમી અને તેમના (કલૌ શ્રીપાદવલ્લભઃ) કળિયુગના શ્રીપાદવલ્લભ અવતાર માટે પિતા તેમ જ માતા તરીકે સ્વીકાર્યા.

કળિયુગમાં વિષ્ણુદત્ત આખારાજ શર્મા તરીકે જન્મ્યા અને પૂર્વજન્મની તેમની પત્ની આ જન્મમાં સુમતિ તરીકે જન્મ પામી. તેઓ શનિ પ્રદોષનું વ્રત આચરતા અને શ્રાદ્ધના દિવસે દત્ત ભગવાનને વિપ્રભોજન થયા પહેલા ભિક્ષા આપી વરદાન માગવાનું

કહેતા (વિષ્ણુદત્તના જન્મ વખતે કોઈ વ્યક્તિગત વરદાન ન માગ્યું). સુમતિ માતાએ ભગવાનનું માતૃત્વ મળે તે માટે પ્રાર્થના કરી જે દત્ત ભગવાને સ્વીકારી અને આખારાજના ઘેર ભાદરવા સુદ ૪ના દિવસે પુત્ર રૂપે પ્રગટ થયા. પૂર્વજન્મમાં પણ શ્રાદ્ધ એ મુખ્ય કાર્યભાગ હતો અને શ્રીપાદવલ્લભ અવતારમાં પણ શ્રાદ્ધ એ મહત્ત્વનું પરિબળ રહ્યું છે.

સુમતિના પિતા આખારાજના અસુર એ પૂર્વયુગના ગણેશના પુત્ર લાભાદ મહર્ષિ હતા. તેમનું નામ બાપ્યના ચાર્યુલુ હતું અને તેમણે કરેલા ગણેશયાગમાં ગણેશે પ્રત્યક્ષ પ્રગટ થઈ સૂંઢમાં મોદકની આહુતિ સ્વીકારી હતી. તે સમયે ગણપતિ ભગવાને કહ્યું હતું કે, હું એ શ્રીપાદશ્રીવલ્લભ તરીકે અવતાર લેવાનો છું. બાપ્યના ચાર્યુલુની દીકરી સુમતિ તેમના ત્યાં જ વિદ્યાર્થી તરીકે શિક્ષણ લેતા આખારાજને પરણાવવી તેવો આદેશ શનિ પ્રદોષના દિવસે શિવલિંગમાંથી બધાંને સંભળાયો અને તે પ્રમાણે બાપ્યના ચાર્યુલુએ પોતાની દીકરી સુમતિ અપ્પારાજ સાથે પરણાવી અને તેમને પ્રથમ બે પુત્રો થયા. જેમાંથી એક અંધ અને બીજો પાંગળો હતો. શ્રીપાદ પ્રભુએ દત્તનો અવતાર, ગુરુનો અવતાર અને ગણેશના પણ અવતાર હતા. ગણેશે સાબિતી આપી હતી કે તેનો જન્મ ગણેશચતુર્થીના દિવસે થશે. પૂ. શ્રીરંગ અવધૂત મહારાજે ગુર્વભિન્ન ગણેશ સ્તોત્રની રચના કરી છે. જેમાં તેમણે ગણેશ અને ગુરુ એક જ છે તેમ સમજાવ્યું છે.

ઈશ્વરાવતારના ભાઈઓ અંધ અને પાંગળા કેમ તે અંગે શ્રીપાદ ચરિતામૃતમાં ખુલાસો આપ્યો છે કે કર્મનો સિદ્ધાંત અચૂક-અતૂટ હોય છે. આપ્પારાજ શર્માના પિતા અને દાદા ગ્રામાધિકારી હોઈ મહેસૂલ

ઉઘરાવવાનું કામ તેમને કરવું પડતું. કેટલીક વાર બળજબરીથી મહેસૂલ ઉઘરાવતા ગરીબ લોકોની હાથ લાગતાં તેની અસર ત્રીજી પેઢીએ થાય છે અને શ્રીપાદના ભાઈઓ આ રીતે શારીરિક ખોડ ભોગવતા. તીર્થાટને જતા જોકે શ્રીપાદ પ્રભુએ સુધા દષ્ટિથી જોતાં તેમની શારીરિક ખોડ દૂર થઈ હતી.

શ્રીપાદ પ્રભુ અંબિકા નામની બ્રાહ્મણી અને તેના પુત્રને આત્મહત્યામાંથી બચાવે છે અને શ્રેષ્ઠપુત્ર માટે શનિ પ્રદોષનું વ્રત કરવા જણાવે છે. જેના પરિણામે તેને આગામી જન્મમાં શ્રીગુરુ જેવો પુત્ર થશે તેવું વરદાન આપ્યું. આગામી જન્મમાં આ જ વિપ્રસ્ત્રી કરંજ નગરીમાં જન્મી. યોગ્ય ઉંમરે માધવ નામના વિપ્ર સાથે પરણી અને તે શનિ પ્રદોષનું વ્રત આચરતી. તેના ઘેર શ્રીગુરુ જન્મ્યા જેમનું જન્મનું નામ નરહરિ રાખવામાં આવ્યું.

શ્રીપાદ અવતારમાં તેમના બંધુઓ તેમના પહેલા જન્મ્યા જ્યારે નૃસિંહ સરસ્વતીના અવતારમાં તેમનાં બહેન અને ભાઈ તેમના જન્મ પછી જન્મ્યા.

શ્રીપાદ અવતારમાં તેમના અસુર પોતાની દીકરી સુમતિને સમજાવે છે કે શ્રીપાદ ભલે અવતારી પુરુષ હોય તેની પાસે દીકરાની શારીરિક ખોડ અંગે માંગણી કરીશ નહિ. માંગણી સ્વીકારાશે નહિ તેમ નથી પરંતુ ઋણાનુબંધ પૂરો થાય તો શ્રીપાદનો વિરહ ભોગવવો પડશે. જ્યારે તીર્થાટન નિમિત્તે શ્રીપાદ આજ્ઞા માગે છે ત્યારે અંધપંગુ પુત્રો વિશે માતા વાત કરે છે. પુત્રો તો અમીદષ્ટિથી સાજા થાય છે પરંતુ શ્રીપાદપ્રભુની વિદાય નિશ્ચિત બને છે. તે વિરહ માતા પિતાને સહન કર્યે જ છૂટકો.

નૃસિંહ સરસ્વતી અવતારમાં બીજું સંતાન નથી તેથી અમને ગમશે નહિ તેમ માતા દ્વારા વિનંતી કરાતાં બે પુત્ર થયા પછી શ્રીગુરુ આજ્ઞા માગે છે. બે પુત્રો

ઉપરાંત પણ બીજા બે પુત્રો અને એક કન્યા થશે તેમ શ્રીગુરુ માતાને અભયવચન કહે છે. ત્રીસ વર્ષ પછી ફરી મુલાકાત થતાં તેમની બહેને ભવિષ્ય પૂછ્યું અને ગાયને લાત મારવાને લીધે શરીરે કોઢ થશે તેમ જ દંપતીમાં કલહ કરાવવાને લીધે પતિ સંન્યાસી થશે તેમ ભવિષ્યકથન શ્રીગુરુએ કર્યું.

ભગિનીએ કરુણા પાચતા શ્રીગુરુએ કહ્યું કે, કોઢ ઊપજે ત્યારે પાપવિનાશી તીર્થ પર આવજે અને પતિ મોટી ઉંમરે યતિ થશે. અહીં પણ કર્મનો કાયદો કેટલો અટલ છે તે બતાવ્યું છે. ભવિષ્યમાં તેને કોઢ થતાં તે ગાણગાપુર જાય છે અને તેનું કુષ્ઠ નિવારણ થાય છે.

સ્વામી મહારાજના ચરિત્રમાં પણ તેમના ભાઈ સીતારામે સંકલ્પ ગાયનું દાન લીધું તો તેઓ તાવમાં પટકાયા. ગાય અને બમણી દક્ષિણા બીજા બ્રાહ્મણોને આપતાં તેઓ રોગમાંથી સાજા થયા. સ્વામી મહારાજ પણ દત્ત અવતારી હોવા છતાં કુટુંબીજનો માટે કર્મ અંગે કોઈ પણ છૂટછાટ લેતા નથી.

વિપ્ર સ્ત્રીને આપેલું વરદાન અને વચન શ્રીપાદ પ્રભુ પશ્ચાદ્ અવતાર નૃસિંહ સરસ્વતી અવતારમાં નિભાવે છે. આમ, આ બંને અવતારોની લીલા જાણે સળંગ અતૂટ હોય તેમ લાગે છે. “વંધ્યા ભેંસ દૂઝવી દેવ હર્યુ દારિદ્ર તેં તતખેવ” અને “ઝાલર ખાઈ રીઝયો એમ દીધો સુવર્ણઘટ સપ્રેમ” તથા “યવનરાજની ટાળી પીડ જાતપાતની તને ન ચીડ” આ દત્તબાવનીની પંક્તિમાં પણ બે અવતારોની સળંગ લીલા જોવા મળે છે તે ક્રમશઃ જોઈશું. પ્રથમ વંધ્યાભેંસની લીલાનો પૂર્વ ઇતિહાસ શ્રીપાદ ચરિત્રમાં છે તે જોઈશું.

શ્રીપાદશ્રીવલ્લભના સમયમાં નરસાવધાની નામનો અહંકારી પંડિત હતો. તે હંમેશાં શ્રીપાદપ્રભુ, આખારાજ શર્મા અને બાપ્પના ચાર્યુલુનો વિરોધી હતો. તેના ઘેર એક વાંઝણી ગાય હતી. તે વાંઝણી હોવાથી

પંડિત તેને અડધી ભૂખી રાખતો અને માલવહન કરવા તેનો ઉપયોગ કરતો. તે ગાય તેની મૃત માતા જ હતી. તે માતાનું જ શ્રાદ્ધ હતું. બ્રાહ્મણોના ભોજન થઈ ગયા હતા. તે ગાય ખૂંટથી છૂટી મારકણી બની. તે વધેલી બધી રસોઈ ખાઈ ગઈ. ઘરના બધા લોકોનું ભોજન બાકી હતું. આમ ગાયને ભૂખી રાખતાં તેનો બદલો તેણે લીધો. ગાય અતિ ક્રોધમાં હતી. સામે આવે તેને શિંગડા મારતી.

ઉપરની સ્થિતિમાં શ્રીપાદ પ્રભુ તેના પિતાને કહે છે મને નરસાવધાનીના ઘેર લઈ જાવ. અપવરાજ (રાજા) નાનકડા શ્રીપાદને લઈ નરસાવધાનીના આંગણામાં આવ્યા. મારકણી ગાય રસોડામાંથી બહાર આવી. બહાર બે વર્ષના શ્રીપાદ અને તેમના પિતા ઊભા હતા. ગાય આંગણામાં આવી અને તેણે શ્રીપાદ પ્રભુની ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી. શ્રીપાદપ્રભુને નતમસ્તક કરી તેણે પ્રાણ છોડ્યા. પ્રાણ છોડતાં ગાયે શ્રીપાદ પ્રભુને વિનંતી કરતાં કહ્યું, મારી ઈચ્છા મારું દૂધ તમને આપવાની છે. (ભલે તે વાંઝણી હતી) તેની છેલ્લી ઈચ્છા જાણી શ્રીપાદ પ્રભુએ કહ્યું, આ જન્મે તો તે શક્ય નહિ બને. મારા આગામી નૃસિંહ સરસ્વતી અવતારમાં તું વંધ્યા ભેંસ તરીકે જન્મ લઈશ ત્યારે હું તારા પર અમીદંષ્ટિ કરી તારું વાંઝિયાપણું મટાડીને તારું દૂધ પ્રાશન કરીશ. નૃસિંહ અવતારમાં આપણે જોયું કે પૂર્વ અવતારમાં ગાયને આપેલ વચન પ્રમાણે વંધ્યા ભેંસને તેઓ દૂધ આપતી કરે છે અને તેનું દૂધ સ્વીકારે છે. વંધ્યા ભેંસનો પૂર્વ ઇતિહાસ આ પ્રમાણે આપણે જોયો.

ઝાલર ખાઈ રીઝયો એમ દીધો સુવર્ણઘટ સપ્રેમ. ઉપરની લીલાનો પૂર્વ ઇતિહાસ પણ જોઈશું. પીઠાપુરમાં નરસાવધાની નામનો પંડિત રહેતો હતો. આમ તો,

તે શ્રીપાદ પ્રભુ અને તેમના કુટુંબ પ્રત્યે દ્વેષ રાખતો હતો. પરંતુ શ્રીપાદ પ્રભુને તેના પ્રત્યે ક્રુણા હતી. તેના ઘેર રાજગરાની ભાજી થતી. નરસાવધાનીનાં કર્મોને લીધે તેનું પુણ્ય શરીર જે તેની જ આકૃતિ ધરાવતું તેજસ્વી શરીર હતું તે શરીરમાંથી બહાર પડ્યું. આના પરિણામે તે દરિદ્રી બનવાનો હતો. તેનું દારિદ્ર દૂર કરવા શ્રીપાદ પ્રભુ તેના ઘેર ગયા. નરસાવધાનીએ ભાજી આપવા કોઈ પ્રતિભાવ ન દર્શાવ્યો. આથી, શ્રીપાદ પ્રભુ તેમના પિતા સાથે પાછા ફર્યા.

નરસાવધાની તેનાં કર્મોના લીધે મૃત્યુ પામ્યો. તેની પત્ની શોક કરતાં શ્રીપાદને કહેવા લાગી કે તું સ્વયં દત્ત હોય તો મારા પતિને કેમ બચાવતો નથી ? બાળ શ્રીપાદ તે સમયે કશું ન બોલ્યા. સ્મશાનયાત્રા સંપન્ન થઈ અને ચિતા પર નરસાવધાનીનું શબ પડ્યું હતું. શ્રીપાદ પ્રભુએ ચિતા પર જઈ નરસાવધાનીના ભ્રૂમધ્ય પર અંગૂઠો દર્શાવ્યો. આથી, તે પુનઃ જીવતો થયો. તેને બધા જ કર્મસૂત્રોનું જ્ઞાન થયું. તેણે કરેલી ભૂલને લીધે તેને પસ્તાવો થયો અને પોતાનું દારિદ્ર દૂર કરવા બાળ શ્રીપાદે ભાજી માગી હતી. પુનઃજીવિત થતાં તેણે “ભાજી સ્વીકારો” તેમ ભાવ વ્યક્ત કર્યો. શ્રીપાદ પ્રભુએ તેને જણાવ્યું કે તે તક જતી રહી છે. હવે આવતા જન્મમાં તું દરિદ્રી વિપ્ર થઈશ. હું નૃસિંહ સરસ્વતી તરીકે પુનઃઅવતાર ધારણ કરીશ ત્યારે તે આપેલા શાક (ઝાલર)નું દાન સ્વીકારી તારું દારિદ્ર દૂર કરીશ ત્યારે તારું પુણ્ય શરીર તારા શરીરમાં પુનઃપ્રવેશ પામશે. આમ “ઝાલર ખાઈ રીઝયો એમ...” આ લીલા અંતર્ગત જે ગરીબ બ્રાહ્મણની વાત આવે છે તે પૂર્વજન્મમાં નરસાવધાની નામનો પંડિત હતો જેને શ્રીપાદ પ્રભુએ એક વખત જીવતદાન પણ આપ્યું હતું. બાકી લીલાની હકીકત આવતા અંકે...

□

(૯) પૂ.શ્રીની દત્ત ઉપાસના

● ડૉ. સિદ્ધાર્થ શુક્લ

માગસર સુદ ચૌદસ ઉપરની પૂર્ણિમાએ દત્ત ભગવાનનું પ્રદોષ સમયે પ્રાગટ્ય થયું.

પ.પૂ.રંગ અવધૂત મહારાજનું ઉપાસ્ય દૈવત દત્તાત્રેય ભગવાન પરંતુ એમનો 'દત્ત' શબ્દનો અર્થ વિશાળ. દત્ત એટલે અત્રિ ઋષિ અને સતી અનસૂયાના ઘરે જન્મેલા સાડા ત્રણ હાથનું શરીર નહિ પરંતુ દત્ત એટલે જેણે આપણને તન, મન, ધન બધું આપ્યું છે તે આપણો ઈષ્ટદેવ. આ ઈષ્ટદેવ રામ, કૃષ્ણ, શંકર, અંબા કે કોઈ પણ હોય તે દત્ત જ કહેવાય અને તેથી જ પૂ.શ્રીએ પોતે દત્ત ઉપાસક હોવા છતાં બધા જ દેવોના સ્તોત્રો અને ભજનો લખ્યા.

મહારાષ્ટ્રના અતિ વિદ્વાન પૂ. રામચંદ્ર કામતજીને “શ્વાસે શ્વાસે દત્તનામ સ્મરાત્મન્” સૂત્ર સમજાવતાં પત્રમાં 'દત્ત' શબ્દ સમજાવતાં લખ્યું કે :

દત્તનામ :

- (૧) દત્ત ઈતિ નામ - દત્ત (એવું) નામ.
- (૨) દત્તસ્યનામ - દત્તનું નામ. (અ) આત્રેય દત્તના સોળ આવિર્ભાવોમાંના ગમે તે એક આવિર્ભાવનું નામ. (બ) દત્તના શ્રીપાદવલ્લભ વગેરે ગમે તે અવતારી વિગ્રહ (શરીર)નું નામ. (ક) ત્રિમૂર્તિ દત્તસ્વરૂપ પોતાના જ સદ્ગુરુનું નામ.
- (૩) દત્તસ્ય - દીયતે અનેન ઈતિ વ્યુત્પત્યા દત્તસ્ય પરમેશ્વરસ્ય નામ - દત્તનું એટલે જેણે આપણને સર્વ કાંઈ આપેલું છે એવા પરમેશ્વરનું અથવા તદવતારનું શિવ, ગણેશ, જગદંબા, રામ, કૃષ્ણ, વિઠ્ઠલ વગેરેમાંથી કોઈ પણ એક સ્વરૂપનું નામ. આમ કેટલોક સમય સમજ ને આવડત પ્રમાણે જે નામસ્મરણ કર્યું હોય તેના ફળ સ્વરૂપે સદ્ગુરુની પ્રાપ્તિ થાય છે. ત્યાર પછી,

(૪) દત્તનામ - દત્ત નામ - ગુરુણા દત્તં નામ - સદ્ગુરુએ આપેલો ગુરુ મંત્ર - તેના પરિણામરૂપે નિષ્કામવૃત્તિ સિદ્ધ થયા પછી

(૫) દત્તનામ - દત્તં નામ - સાક્ષાત્પરમાત્મના જન્મના સહ દત્તં - સોડહં ઈતિ નામ, મંત્ર: ઈત્યર્થ : - ઈશ્વરે જન્મતાવેંત ચાલુ થયેલ શ્વાસોચ્છ્વાસ સાથે જ આપેલો સોડહંનો અજાજપ મંત્ર અને છેવટે જપ વિસરી જઈને લક્ષ્યાર્થ સાથે એકરૂપ થઈ જવાનું.

(૬) દત્તનામ : દત્તં નામ એવં રૂપં ચેન તદ્ પરબ્રહ્મ । જેણે આ જગતમાં નામરૂપ આણ્યાં, જેની સત્તાથી જગત નામરૂપવાળું થયું, વ્યક્ત થયું તે આદિ અંત સંચરી રહેલું એકમેવાદિતીય બ્રહ્મ - તેનું સ્મરણ એટલે જ સાયુજ્ય પ્રાપ્તિ.

ઈ.સ. ૧૯૨૪ના નવેમ્બરની ૧૯મી તારીખે પ્રાણ હરે એવી ગંભીર માંદગીના હુમલામાંથી સ્વસ્થતા મળતા એમણે લખેલા 'દત્તાષ્ટક'માંથી દત્ત વિશેના એમના વિચારો સ્પષ્ટ થાય છે.

ઢૂંઢત દેખા જગતમેં સાર વસ્તુ હૈ એક ।
જન પાયે સબ પા લીયા દત્ત દત્ત દો ભેદ ॥
દયા દાન અરુ દમન હે દદાકા યહ ભેદ ।
તત્તા વિષયાધ્યાસ હૈ તાકો તું કર ભેદ ॥

દત્ત પ્રભુ 'પરમ તત્ત્વ' છે, પરબ્રહ્મ છે એટલે એ પરમ તત્ત્વરૂપે દત્તપ્રભુને પામવાથી બધું જ પમાય જાય છે. રામ, કૃષ્ણ, શિવ બધા નામરૂપે જુદા છે બાકી એ તત્ત્વ સ્વરૂપે એક જ છે. પૂ.શ્રી દત્ત દશકમાં લખે છે કે :

દત્ત કહે કોઈ તને રામ, કૃષ્ણ વળી કોક,
દિનમણિ શિવ શક્ત્યાદિ તું નામરૂપ સહુ ફોક.

(ક્રમશઃ)

(૧૦) શ્રીરંગ સેવાસદન

● શ્રી પ્રદ્યુમ્ન પટેલ

શ્રીરંગ સેવાસદન એ રંગ સાધના સદન છે. ગુરુ મહારાજ પ્રત્યે શ્રદ્ધા ધરાવનાર ભક્ત પૂ.શ્રીની વિચારધારાને બરાબર સમજે અને તે પ્રમાણે જીવે એટલે કે ભક્તમાંથી નિષ્ઠાવાન સાધક બને અને પોતાના આત્મકલ્યાણના પંથે સમજપૂર્વક ડગ માંડે એ આશયથી શ્રીરંગ સેવાસદનનું નિર્માણ થયું છે.

સાત ગામના સ્મશાનને પોતાની સાધનાથી નંદનવન બનાવનાર ગુરુમહારાજના તપોવનમાં રહીને, સ્થાનને અનુકૂળ બનીને, સાધના કરવા કોઈ પણ વ્યક્તિ આવી શકે એ હેતુથી શ્રીરંગ સેવાસદનમાં પ્રવેશ નિઃશુલ્ક રાખ્યો છે. સેવાસદનનું વાતાવરણ રંગની સાધનાથી હૃદયભર્યું બને એવા શુભ આશયથી દરેક વર્ષે કોઈ ને કોઈ અનુષ્ઠાન રાખવામાં આવે છે.

સાધક સ્વયં શિસ્ત પાળે અને વાતાવરણને શિસ્તમય બનાવે એ હેતુથી સાધક નિર્વ્યસની હોવો અનિવાર્ય છે. “મૌનમાં મુનિજનો મોજ માણે” એનો આંશિક અનુભવ થાય એ હેતુથી મૌન ઉપર વધુ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે.

ગયે વર્ષે અખંડ પારાયણનો સંકલ્પ હતો. સાધક ભક્તો સાતની સંખ્યામાં આવે તો ૭ પારાયણ થાય. સાત દિવસનું આ અનુષ્ઠાન ભક્તને માનસિક શાંતિ અને આનંદ આપે અને સાથે સાથે પૂ.બાપજીની આધ્યાત્મિક ઊંચાઈની પણ સમજ આવે. પૂ.બાપજીની કૃપાથી એ સંકલ્પ હેમખેમ પૂર્ણ થયો.

આ વર્ષે પૂ.શ્રીએ જેને અતિ દિવ્યસ્તોત્ર માન્યું એ દત્તબાવની સ્તોત્રનું અનુષ્ઠાન કરવાનો સંકલ્પ સેવ્યો છે. ભાવિક ભક્તો ત્રણ દિવસની સાધના નિમિત્તે રોજ દત્તબાવનીના બાવન (૫૨) પાઠ કરે એવું વિચાર્યું છે. સને ૧૯૩૯માં જ્યારે વરસાદ ન પડવાને કારણે સરકારે

અને જ્યોતિષીઓએ દુકાળની જાહેરાત કરી હતી ત્યારે પૂ.શ્રીના બાવન ભક્તો દ્વારા દત્તબાવનીના વ્યક્તિગત બાવન પાઠ કરવાના સંકલ્પે વરસાદ પાડ્યો હતો અને ખેડૂતોના બળતા ઊભા પાકને બચાવી લીધો હતો.

આવાં અનુષ્ઠાન વ્યક્તિની ગુરુનિષ્ઠા વધુ સાત્ત્વિક અને મજબૂત બનાવે છે. બધાંના સાથ સહકારની અપેક્ષાએ સંકલ્પો કરીએ છીએ અને પૂ.શ્રી પૂર્ણ પણ કરાવે છે. સાથે જ સ્વયમાશીસ્તુ સત્કર્મ ! □

શરદપૂનમનું ચંદ્રગ્રહણ હોવાથી પૂ.શ્રી સ્નાન કર્યા પછી આસો વદ એકમના રોજ મળસ્કે નડિયાદ જવા નિકળ્યા. નારેશ્વરથી લીંચ જવાના હેતુથી પૂ.શ્રી ઉત્તરસંડા ઉતરી ઘોડાગાડીમાં નડિયાદ ગયા. ત્યાં દસ દિવસ રહી અગિયારસના દિવસે અરેરા ગયા ત્યાં ગુરુદ્વાદશીનો ઉત્સવ થયો. ત્યાંથી મહુધા થઈ પૂ.શ્રી કપડવંજ ગયા. ગુંજથી આમંત્રણ આપવા આવનારા કોઈ આવ્યું નહિ. અહીંથી કાર્યક્રમ બદલાયો. પૂ.શ્રી કપડવંજથી નડિયાદ થઈ સાબરમતિ ગયા. રાત્રિ રોકાણ કરી બીજે દિવસે જયપુર ગયા. ૭૧મી રંગજયંતીની ઉજવણી બાદ દિલ્હી થઈ હરિદ્વાર ગયા અને ત્યાં કારતકી અમાસે બ્રહ્મલીન થયા.

“देवातटे तपः कुर्यात् मरुहां जलपी तटे”

पूज्य आपणु

रंग अपधूत

ब्रह्मलीनः हरिद्वार. कार्तिकी अमास २०२५.

कृष्णारे पतन वरी हेतुं आ.
लोके कसेरी कोस चली आ ?
क्यांही आव्यो ? तप ! तयो क्यां ?
नव जस्युं हा ! आज वनी कां ? पतन १
ना व्योव्ये कंठ, भौन वसुं ना !
ना व्यटक्यो कंठ, स्थिर रावो ना !!
हां हां करतां जोष वयो क्यां ? पतन २
मेघांभर शोर ल्यायुं,
अंशतमे शोडिश ता व्यायुं !!
सक वमकाटे नल वमकायुं !! पतन ३
वा डिलना मेवहर उजाव्या !
हुन्म अंसिमां कंठक निवार्य !!
शेभवेक कंठ भूक उन्वार्थ !!! पतन ४
दूक गुलावो भूक ललाव्यं !
गुलभुव छातीकड रडाव्यं !!
वनाकरसां कंठ मंड नयाव्यं !!! पतन ५
शेभभजनी भूक हुंटाव्यो !
हुंटाव्यो ते मन अति हरणाव्यो !!
अन्य रडी रडी मन पस्ताथा !!! पतन ६
कंठर कंठर कंठक घुज्जाव्या !
कंठर कंठर कंठक जनाव्यं !!
आनंदास्यु रंग निताव्या !!! पतन ७
ना लाव्यो कंठ, साव वीसुं ना !
ना आव्यो त्यां वात तयो क्यां ?
रंग शेभनी तेम रावो आ !!! पतन ८

रंग अपधूत

गुरु चरन प्रीत मोरी लागी रे...
गुरु चरन रज मेरो तीरथ अहि गंग अघहार...